

Історія козацько-старшинського роду Бороховичів

У статті розповідається про старшинський рід гадяцького полковника Михайла Бороховича.

Ключові слова: історична регіоналістика, археологічна експедиція, заповіт, гадяцький полковник, ктитор, обозний, сотник, народні думи.

В українській історичній регіоналістиці вже давно назріла потреба створення окремих історій полків Гетьманщини. На жаль ця робота, започаткована на початку ХХ ст. Олександром Лазаревським та Вадимом Модзелевським, нині лише набуває свого розмаху.

Дослідження історії цього козацького роду у новітній час було започатковано спільними археологічними експедиціями Полтавського краєзнавчого музею та Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Очолювані Оксаною Коваленко та Романом Луговим дослідження у 2009-2010 рр. виявили фамільну усипальницю Бороховичів, що знаходилася в зруйнованій радянською владою Успенській церкві с. Лютенька Гадяцького району [2].

Найяскравішим представником роду був Михайло Борохович, який очолював Гадяцький полк у 1687-1704 рр. Він зміг накопичити великі статки, які успадкували його дружина та діти. Цей рід відзначився і своєю меценатською діяльністю, зокрема Михайло Борохович був ктитором релігійної громади, а ще за його кошт збудовано величну церкву на честь Успіння Пресвятої Богородиці в якій і знайшов останній притулок [6].

Хоча рід бере свій початок від Андрія Бороховича, найдавнішу згадку про старшинського діяча з таким прізвищем ми знаходимо в народній думі під назвою “Хмельницький та Барабаш”, де згадується багато сподвижників Богдана Хмельницького, а дія відбувається на самому початку Визвольної війни (1648-1657 років).

“...Кров їх лядську у полі
з жовтим піском мішайте,
Віри своєї християнської
у поругу вічні часи не подайте!»
Коли б ти добре дбав,
Кума мого Хмельницького
живцем узяв,
Ляхам, мостивим панам,
до рук подав, –
Ще б нас могли ляхи, мостивії пани,
за білосорів почитати».
От тогді-то Хмельницький
як сії слова зачував,
Так на кума свого Барабаша
велике пересердіє мав,
Сам на доброго коня сідав,
Слугу свого повіреного
з собою забирав,
От тогді-то припало йому
з правої руки
Чотири полковники:
Первий полковниче –
Максиме Ольшанський,
А другий полковниче –
Мартине Полтавський,
Третій полковниче –
Іване Богуне,
А четвертий –
Матвій Бороховичу.
От тогді-то вони на славному Україну
прибували,
Кролевські листи читали,
Козакам козацькі порядки давали.
Тогді-то у святий день,
у божественний, у вівторник

Хмельницький козаків
 до сходу сонця пробуждає
 І стиха словами промовляє:
 «Ей, козаки, діти, друзі, молодці!
 Прошу я вас, добре дбайте,
 Од сна уставайте,
 Руський оченаш читайте,
 На лядські табори наїжджайте,
 Лядські табори на три часті
 розбивайте,
 Ляхів, мостивих панів,
 упень рубайте...»

Покищо ми не можемо сказати чи мав якийсь відношення згадуваний у народній думі Матвій Борохович до роду Михайла Бороховича, але й не виключаємо такої можливості.

Власне одні з перших згадок про рід Бороховичів стосуються батька Михайла Бороховича – Андрія. В свій час Вадим Модзалевський згадував Андрія Бороховича у своїй праці [4]. Проте, це лише згадки. Відомо лише, що Андрій Борохович також як і його син був гадяцьким обозним.

Михайла Бороховича на посаду гадяцького полковника призначив Іван Самойлович 1687 р., проте, того ж року сам втратив гетьманську булаву, але ці зміни на нового гадяцького полковника не вплинули, адже Іван Мазепа завжди прихильно ставився до здібних старшинських вождів [1, С. 340].

Сам Михайло Борохович плідно дбав про збільшення своїх земель та власної казни. Це йому вдавалося завдяки вірній службі гетьману та умілому використанню свого статусу. Відомо, що його часто обдаровували, як гетьман, так і государ російський. Михайло Борохович, одного разу, навіть був послом до Москви, куди він доправляв військовополонених, де отримав винагороду від царя. Отримував він винагороди і за походи до Криму та на Азов. Варто також зазначити, що на період полковництва Михайла Бороховича Гадяцький полк становив досить велику адміністративну одиницю, тож вимагав ведення багатьох заходів для подолання наслідків Руїни, захисту від зовнішньої загрози та налагодження господарства [5], [7].

Резиденція Михайла Бороховича знаходилася в сотенному містечку Лютенька. Перене-

сення резиденції до Лютеньки імовірно було здійснене не лише тому, що містечко належало полковнику, а він був лютенським сотником, а й тому, що Гадяч ще з часів визвольної війни Богдана Хмельницького завжди належав гетьманському домену. Полковник фактично не міг керувати полковим центром.

Відкритим залишається і питання про іншу посаду, яку паралельно займав Михайло Борохович. Ми зустрічаємо, що 1687 року він, крім посади полковника, на яку його призначено, займає і посаду лютенського сотника. Але чи був він сотником до цього року свідчень немає [4].

Взагалі Михайло Борохович був діячем, що виконував покладені на нього обов'язки у складний для Гетьманщини час. Йому вдалося подолати наслідки Руїни на території гадяцького полку, і це в час, коли йшла війна із Кримським ханством та Османською імперією, коли Гетьманщину охоплювали селянські повстання Петрика та Палія.

Найбільш достовірні дані про родину Бороховича довідуємося із заповіту його вдови, який був написаний в 1724 році [3].

У цьому заповіті вказано, що у сім'ї полковника було багато дітей. Деякі з них померли ще за життя Михайла Бороховича, їхніх імен полковниця, нажаль, не згадує. Інші, Максим, Федір, Іван, Феодосія і Марія, залишилися живі і після смерті батька.

Згідно до заповіту, рід Бороховичів був досить заможним. Деякі маєтності дісталися Бороховичам в спадок, а інші були отримані «своими трудами» [3]. Сотенне містечко Лютенька з присілками, містечко Борки з присілком Загрунівкою, с. Будища з двома присілками, с. Тарасівка – були закріплені за Бороховичами царською грамотою. Ця грамота була схована у вівтарі Успенської церкви в Лютеньці, але пізніше викрадена звідти коли Полтава знаходилась в облозі шведами. Олена Борохович із доньками була тоді в Полтаві. Михайло Борохович залишив по собі досить значні грошові збереження: «Денегъ мы не дѣлили ни межъ сыновьями, ни межъ дочерьми, потому что тѣ деньги были у насъ спрятаны въ погребѣ, въ дворѣ лютенскомъ. А было тѣхъ денегъ въ одномъ суденці пять тысячей и чотириста червонныхъ золотыхъ; другое суденце насыпано было талярами битыми, въ

якое вмъщается четыре гарнца меду; третье суденце насыпано было копѣйками сребрными старыми въ якомъ вмъщается меду семь или и больше гарнцовъ, того не упомяну, только то знаю, что два челоуѣка тое судно едва понести могли. Кромъ того два суденца насыпаны были разными деньгами: талярами, левами, полталярками, чвертками. А когда мужъ мой отъехалъ послѣдний разъ въ походъ, въ Польшу, то приказалъ мнѣ (и тую заповѣдь клятвою – анаема утвердилъ), что если бы тамъ имѣлъ судомъ божимъ преставиться; то я должна была тѣ деньги раздѣлить поровну межъ сыновьями и дочерьми, говоря, что “одной руки равные пальцы”. А одну такую часть должна была я оставить себѣ и на молитву; за душу мужа...” [3].

Що стосується його дружини, то вона всіма силами намагалася виконати посмертну волю свого чоловіка, і розділити нажиті чоловіком багатства порівну між їхніми дітьми. Але син її Федір у боротьбі за полковницький пернач умовив матір дати йому із неподіленого тоді ще скарбу “тысячу червоныхъ и четырета талеров битыхъ” [3]. Гадяцького полковництва Федір добитися від Мазепи так і не зміг, а гроші всі витратив, не повернувши матері й копійки. Аналізуючи заповіт полковниці можна припустити, що її син Федір за пернач гадяцького полковництва взагалі не змагався, адже крім заповіту Олени Борохович інших згадок про це немає, а хотів лише обманути матір. У заповіті згадується, що поїхавши до Мазепи, Федір випросив у нього універсал на маєтності матері – на село Борки із Загрунівкою, та на Червону Луку.

Невдовзі Олену Борохович спіткало нове лихо, шведські війська увійшли на Полтавщину і вона з дітьми (очевидно з доньками) відправилась до Полтави і знаходились там до самої Полтавської битви, в облозі. А син Федір, знаходився тоді при гетьмані Скоропадському. Навесні шведи вийшли із Лютеньки, а Федір із своїм сином Романом, відправились до сотенного містечка і забрав із сховища в батьківському маєтку весь той скарб, який мати мала порівну поділити між своїми дітьми. Про це Олена Борохович і не знала б якби він, не зжалівшись на її старість, не повернув їй тисячу п'ятсот золотих червінців [3].

По смерті Федора його дружина Тетяна показувала Олені Борохович скриню із мілкою срібною монетою і пропонувала забрати ті гроші, але мати покійного відмовилася їх взяти, так як вважала, що решту грошей (золотих червінців) невістка приховала від неї. А потім і Тетяна не поспішала віддавати свекрусі вкрадені гроші. Невдовзі вона одружилася із бригадиром слобідських полків Федором Осиповим і висватала свого сина Романа за дочку генерального писаря Семена Савича, а по тому померла. Роман же потрапив під вплив свого тестя і пішов таким же несправедним шляхом як і його батьки. Після смерті гетьмана Івана Скоропадського, Роман поїхав із тестем до Москви і, без відому Олені Борохович, після чолобитної Семена Савича, виправив монаршу грамоту на села Тарасівку, Борки із Загрунівкою, а також на половину сотенного містечка Лютенька. Цієї зміни онук не оголосив ні Олені Борохович, ні своєму брату Максиму [3].

Після смерті Романа Бороховича, його дружина Марія Савичівна показала Олені лише список до тої грамоти. Далі, бездітна вдова Романа, заволоділа майже всім майном, що колись належало Бороховичам.

У своєму заповіті Олена описує майно та статки, які їм належали і стверджує, що мало було таких полковників, які могли б зрівняти своє господарство із господарством її покійного чоловіка. Вдова полковника пише в заповіті як їй жаль, що, кровною працею, заслужені маєтності розтрачає Романова, бездітна, дружина разом зі своїм братом Федором Савичем. Олена намагалася її зупинити, не дозволити далі розтрачати маєтності і заохотила їх повернути назад, але Марія Савичівна нічого їй не повернула, натомість двічі наказувала своїм людям напасти на полковницю.

Коли померла Олена Борохович точно не відомо, знаємо лише, що заповіт був написаний нею 1724 року. Імовірно, наприкінці життя вона тяжко хворіла, про що свідчать антропологічні дослідження її останків, тому і вирішила скласти заповіт. Ми можемо припустити, що дружина Михайла Бороховича, на той час покійного гадяцького полковника, померла того ж 1724 року, оскільки, імовірно складаючи заповіт уже була хворою, а її поважний

вік тільки сприяв погіршенню стану здоров'я (близько п'ятдесяти років). Спосіб її життя, очевидно, був досить неспокійним і пов'язаним із постійною нервовою напругою, адже Олена весь час після смерті чоловіка тільки те й робила, що боролася за чесний поділ його спадщини між їхніми дітьми, що їй не завжди вдавалося.

Після смерті полковниці та частина Лютецьки, яка належала їй, була відписана “на Ея Величество”, як виморочна. Інша частина дісталася останньому її племіннику – Івану Івановичу Косагову, який був лейтенантом Семєнівського полку. Маєтки, що належали внуку Михайла Бороховича – Роману, перейшли до власності майора Юрія Федоровича Єропкіна. Незаселені володіння відійшли до родів Рошачовських, Бугаєвських та Левенців, із яких перші два були зятями старого полковника, а Левенець був одружений на сестрі Романа Федоровича Бороховича [4]. Старшим сином Михайла Бороховича був Максим. Він йшов слідами діда та батька і обіймав посаду гадяцького полкового обозного до 1720 року. Але далі цієї посади Максим Борохович дійти не зміг, і на цьому його просування по кар'єрних сходах закінчилося. Ще будучи живим, Михайло Борохович відділив від своїх маєтностей с. Будище з двома присілками на користь Максима. Універсалом від 15 жовтня 1709 року Максим Борохович отримав підтвердження на володіння селами Будище, Троянівка та Хлопчівка. Точна дата смерті Максима Бороховича невідома. У В. Модзольського ми знаходимо дату 1720 рік, після запису про те, що М. Борохович займав посаду полкового обозного. Імовірно, саме 1720 рік і є роком його смерті. Максим Борохович був одружений із Тетяною Косаговою, якій, станом на 1730 рік, належало сім дворів у с. Тарасівка, десять дворів у с. Хлопчівка та шістьдесят дворів у с. Будище. Про дітей Максима та Тетяни Бороховичів нічого невідомо [3].

Іншим сином Михайла Бороховича був Федір. Як уже згадано вище, він не відзначився за життя нічим крім того, що обманював матір, незаконно привласнив собі більшу частину батькової спадщини та розтратив маєтності, які Михайло Борохович отримав за час своєї старшинської служби. Питання чи вів Федір Борохович боротьбу за гадяцьке пол-

ковництво досі не є закритим. Його мати Олена Борохович у своєму заповіті пише, що він випросив у неї кошти із батьківського спадку на боротьбу за полковницький пернач. Бажаної посади Ф. Борохович так і не добився. Натомість він розграбував материну частину батьківського спадку, коли шведські війська покинули Лютецьку. Федір також перебував при гетьмані Івані Скоропадському під час Полтавської битви. Федір Борохович помер 1709 року.

Його дружина Тетяна вдруге вийшла заміж за Федора Осипова, бригадира російських Слобідських полків. А спадок Федора Михайловича Бороховича перейшов до його сина Романа. Він служив у війську впродовж 1709-1718 років, зміг дослужитися до посади полкового бунчужного. Гетьманським універсалом від 9 травня 1709 року за ним підтверджено маєтності в с. Красна Лука, с. Борки з присілком Загрунівкою і с. Тарасівку Зіньківської сотні. Пізніше в 1717 році отримав універсал на маєтності с. Лютецька. Усі володіння Романа Федоровича Бороховича були закріплені за ним царською грамотою від 7 липня 1718 року. Після 1718 року згадки про Романа Бороховича відсутні. Відомо лише, що на момент написання заповіту Оленою Борохович, а це 1724 рік, її онука вже не було серед живих. Відомо також, що помер він бездітним, а одружений був на Марії Семєнівні Савич – дочці генерального писаря. Вдруге вона вийшла заміж у 1724 році за Юрія Федоровича Єропкіна, відставного майора, якому в 1730 році належали майже всі маєтності, що колись були здобуті Михайлом Бороховичем [3], [4].

Наймолодшим сином Михайла Андрійовича Бороховича був Іван. Очевидно він також був військовим, адже після смерті батька Іван Мазепа за добру службу видав йому універсал на с. Красну Луку. Більше відомостей про цього сина Михайла Бороховича невідомо. Мати у своєму заповіті зазначає, що після смерті Івана у 1709 році с. Красна Лука перейшло у її володіння.

Виходячи із заповіту Олени Борохович нам відомо про двох доньок Михайла Бороховича: Феодосію та Марію. Вони обоє були заміжні та мали дітей. Старша донька Феодосія була одружена із Павлом Миколайовичем Рошачівським

(помер до 1711 року), якому ще за життя Михайла Бороховича було передане с. Лисівка Лютенської сотні. Інша дочка Марія, була одружена з Семеном Леонтієвичем Бугаєвським, що пізніше став Опішнянським сотником [3].

Козацький рід Бороховичів проіснував чотири покоління, однак і цього часу вистачило, щоб залишити по собі вагомий історичний відбиток.

Насамкінець, характеризуючи родину пана полковника не можна оминати увагою його дружину – Олену. Вона, залишаючись вірною Михайлу, навіть після його загибелі, не лише зберегла про нього добру пам'ять, але й відстоювала волю чоловіка, за якою його спадок мав бути порівну поділений між дітьми та дружиною.

Джерела та література

1. Величко С. Літопис / [Переклад з книжної укр. мови Валерія Олександровича Шевчука] – К.: «Дніпро», 1991. – Т.2. – 642 с.

2. Коваленко О. В., Луговий Р. С. Звіт про охоронні археологічні дослідження на місці Свято-Успенської церкви в с. Лютецька Гадяцького району Полтавської області у 2009 році. Машинопис. – Полтава, 2009 // Науковий архів Полтавського краєзнавчого музею. – Ф.: 4: ІДС. – 234 арк.

3. Лазаревский А. Борохович Михайло, Гадяцький полковник. 1687–1704 гг. / Александр Лазаревский // Киевская старовина. – 1890. – № 3. – С. 547–551.

4. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / Вадим Львович Модзалевский. – К.:

Типография т-ва Г. Л. Фронцкевича и Ко, 1908. – Т. 2. – С. 84.

5. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К.: Т-во “Знання” України, 1992. – 192 с.

6. Павленко В. Свято-Успенська церква в с. Лютецька Гадяцького району // Валерій Павленко / Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава: «Дивосвіт», 2006. – С. 95–119.

7. Сушинський Б. І. Михайло Борохович // Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичне есе у 2-х томах / Богдан Сушинський. – Одеса: «ЯВФ», 2006. – Т.ІІ. – С. 355–356.

Петр Баранец

История казацко-старшинского рода Бороховичи

В статье рассказывается о старшинском роде гадяцкого полковника Михаила Бороховича. Данная работа является актуальной, поскольку период слова XVII–XVIII вв. в истории Гадяцкого полка еще слабо исследован и требует изучения.

Ключевые слова: историческая регионалистика, археологическая экспедиция, завещание, гадяцкий полковник, ктитор, обозный, сотник, народные думы.

Petro Baranets

The history of the Cossack family Borohovych

The article is about the Cossack family of the Gadyach Colonel Michael Borohovych. This work is relevant because during XVII - XVIII centuries the history of the regiment Gadyackiy is still poorly investigated and needs further study.

Key words: historical regionalism, archeological expedition, testament, Hadiach Colonel, churchwarden, obozny, centurion, folk ballads.

